

10. Kaupunginarkisto

Yleistä

Toimintavuosi 1972 oli kaupunginarkiston kannalta tärkeä eri tehtävien keskinäisen uudelleen arvioinnin ja uusien toimintamuotojen suunnittelun kausi. Virastojen ja laitosten kanssa pyrittiin kiinteämpään yhteistyöhön suorittamalla arkistotarkastuksia aikaisempaa laajemmissa puitteissa.

Kaupunginarkisto aloitti myös kokeilumielessä erikoiskurssien järjestämisen ja kaakseen asiakirjojen käsittelyssä välttämättömyyden arkistotietoa vastuunalaisissa kirjaimis- ja kansliatehtävissä toimiville henkilöille.

Tutkimuslaitoksena keskityttiin käyttöpalvelun hoitamiseen. Siihen kuului asiakirjojen lainaus virastoille ja laitoksille sekä niille ja yksityisille suoritettut tutkimukset ja selvitykset. Varsinaiset tutkijakäynnit vähenivät lukumääräisesti hieman edelliseen vuoteen verrattuna.

Kaupunginarkiston toiminnan tarkistamisen teki mahdolliseksi v:ltä 1945 peräisin olevan johtosäännön korvaaminen kaupungin ohje- ja johtosääntöjen yleislinjan mukaisella uudella johtosäännöllä, jonka kaupunginvaltuusto hyväksyi 17.5.1972. Johtosäännössä on otettu huomioon arkistoalalla viime aikoina tapahtunut nopea kehitys. Se osoittaa myös entistä selvemmin kaupunginarkiston aseman hallintokuntien koko arkistohoidon ohjaajana ja valvojana. Kaupunginarkisto voi uuden johtosääntönsä perusteella seurata virastoissa ja laitoksissa

tapahtuvaa asiakirjojen käsittelyä, osallistua arkistointisuunnitelmien laatimiseen, tehdä alaansa liittyviä esityksiä ja saada tarpeelliseksi katsomiaan selvityksiä virastoilta ja laitoksilta.

Virkanimikkeisiin ei johtosäännössä tullut oleellisia muutoksia. Vain kirjastoalalla yleisesti käytössä oleva amanuenssin virkanimike muutettiin arkistontarkastajaksi, joka selvemmin osoittaa viran kuuluvan arkistolaitoksen piiriin.

Virkoihin liittyvissä pätevyysvaatimuksissa tehtiin eräitä keskeisiä uudistuksia. Historiapohjainen peruskoulutus vaaditaan tämän jälkeen vain kaupunginarkistonhoitajan- ja arkistonhoitajan viran haltijoilta, arkistontarkastajan viran perustutkinnoksi riittää yliopistossa tai korkeakoulussa suoritettu virkaan soveltuva loppututkinto. Arkistokoulutuksen osalta vaatimukset ovat samat kaikissa näissä viroissa, kaupunginarkistonhoitajalta vaaditaan kuitenkin perusteellinen arkistoalan tuntemus. Muutosten tarkoituksena on helpottaa kaupunginarkiston mahdollisuuksia saada palvelukseensa asiakirjahallintoon läheisesti liittyvien alojen erikoistuntijoita ja kouluttaa oma henkilökuntansa.

Johtosäännön tehtävämäärittelyn pohjalta laadittiin kaupunginarkiston sisäinen työjärjestys, jonka keskeisestä, tarkastustoimintaa koskevasta osasta ilmoitettiin kierto- kirjeellä virastoille ja laitoksille.

Pitkään vireillä ollut kysymys kaupunginvaltuuston 18.6.1958 hyväksymän, asiakirjain hävittämistä koskevan päätöksen uusi-

misesta saatettiin kertomusvuonna päätökseen. Asia oli esillä kaupunginvaltuustossa ensi kerran 14.6., mutta se palautettiin kaupunginarkistolle uudelleen valmisteltavaksi, ettei vain arvokasta tutkimusmateriaalia hävitettäisi riittämättömien arkistointimahdollisuuksien takia. Kaupunginarkiston esitys, joka perustui sisäasiainministeriön 13.9.1956 antamaan päätökseen kunnallisten asiakirjojen vähimmäissäilytysajoista ja valtionarkiston 26.11.1970 siihen hyväksymiin muutoksiin, sai alkuperäisessä muodossaan kaupunginvaltuuston hyväksymisen 1.11.1972.

Kaupunginarkiston toimenpiteen tarkoituksena oli tehostaa virastojen ja laitosten arkistonhoitoa antamalla niille entistä selvemmat ja mahdollisimman vähän tulkintaa vaativat ohjeet tarpeettomiksi katsottujen asiakirjojen vähimmäissäilytysajoista. Virastokohtaisten ennakkoseulontasuunnitelmien laatimista ja asiakirjojen hävittämistä oli tähän asti vaikeuttanut tehtävään liittyvän vastuun selvä rajaaminen. Nyt hyväksytyssä hävittämispäätöksessä lopullinen vastuu kokonaistoimenpiteistä siirtyy kaupunginarkistolle, joka hyväksyy hävittämisuunnitelmat. Näin toivotaan päästävän koko kaupungin osalta yhtenäiseen asiakirjojen merkityksen ja säilytystarpeen arviointiin sekä hävittämispäätöksen joustavaan soveltamiseen.

Henkilökunta

Vuoden kuluessa kaupunginarkiston henkilökunnan kokoonpanossa tapahtuivat seuraavat muutokset:

- täytettiin arkistonhoitajan, arkistontarkastajan ja vahtimestarin vakinaiset virat, arkistontarkastajan, arkistoneuvojan ja arkistoapulaisen tilapäiset virat sekä kahden arkistojärjestäjän työsuhteiset toimet,
- ero myönnettiin tp. arkistoneuvojalle ja ts. arkistojärjestäjälle.

Vuoden päättyessä kaupunginarkistossa oli 9 vakinaista ja 3 tilapäistä viranhaltijaa sekä 2 työsuhteista toimihenkilöä.

Henkilökunnasta toimivat luennoitsijoina henkilöasiainkeskuksen koulutusosaston kursseilla ja toimistokoulussa kaupunginarkistonhoitaja, arkistontarkastajat ja arkistojärjestäjä Tuula Saksa. Kaupunginarkistonhoitaja luennoi lisäksi Suomen kaupunkiliiton ja kunnallisiiton järjestämissä koulutus-tilaisuuksissa.

Kaupunginarkistonhoitaja osallistui virastopäälliköiden neuvottelupäiviin Aulangolla ja osastopäälliköiden jatko-seminaariin 2/72 Laajavuoressa sekä Kansainväliseen arkistokongressiin Moskovassa 21.—26.8. Hän oli myös jäsenenä terveydenhuollon tietojenkäsittelyn ja arkistoinnin koordinoitiryhmässä. Ark.hoit. Aalto oli mukana Näringslivet Arkivrådin mikrofilmikursseilla Tukholmassa 5.—6.10. ja mikrofilmikongressissa Mainzissa 14.—16.11. Ark.tarkast. Kalke osallistui toimistopäällikköseminaariin 1/72.

Arkistontarkastajat Kalke ja Niskanen suorittivat kokous- ja neuvottelutaidon kurssin ja arkistoneuvoja Wirilander sekä arkistojärjestäjä Unkari ja arkistoapulainen Jäntti arkistokurssin.

Hallintokuntien arkistonhoidon valvonta ja ohjaus

Tarkastustoiminnassa pantiin kertomusvuonna pääpaino terveydenhuollon arkistoon Nilsiänk. 6 siirrettävän, sairaalalautakunnan sekä terveys- ja huoltolautakunnan alaisissa laitoksissa olevan asiakirja-aineiston inventointiin. Tarkastukset suoritettiin sairaalavirastossa ja kaikissa kaupungin sairaaloissa sekä psykiatrisessa huoltotoimistossa ja sairaanhoito-oppilaitoksessa, terveydenhoitovirastossa ja kaikissa sen alaisissa laitoksissa sekä huoltolaitosten johtokunnan alaisissa sairas- ja vanhainkodeissa.

Tällöin todettiin, että terveydenhuollon

10. Kaupunginarkisto

arkistoon joudutaan ensi vaiheessa vastaanottamaan potilasasiakirjoja n. 2 000 hyllymetriä. Käytettävissä on hyllytilaa 8 165 m. Tila on alustavasti jaettu 15.11. hyväksytyyn hyllytysuunnitelman mukaan eri arkistonmuodostajien kesken niiden tilantarvetta vastaavasti. Siirrot sairaaloista ja muista laitoksista aloitetaan syksyllä 1973, sen jälkeen kun kaupunginarkistossa jo oleva vanhempi sairauskertomus- ja röntgenkuva-aineisto, yhteensä 2 200 hyllymetriä, on ensin siirretty uusiin tiloihin.

Aivan v:n 1971 lopulla aloitettu piirustusten ja karttojen yleisinventointi jatkui koko kertomusvuoden. Inventointi suoritettiin toimintapisteittäin seuraavissa laitoksissa: kaas-, vesi- ja sähkölaitos, liikennelaitos, satamalaitos, kaupunkisuunnitteluvirasto, kiinteistövirasto, maistraatti, rakennustarkastusvirasto ja rakennusvirasto sekä väestönsuojelutoimisto. Kaupunkisuunnitteluviraston laajan piirustusarkiston järjestämis- ja luettelointisuunnitelmien laatimisessa kaupunginarkiston tarkastaja oli kiinteästi mukana koko syyskauden. Tarkastuksissa kiinnitettiin päähuomio piirustusaineiston kuntoon, luettelointiin ja säilytystiloihin. Tiedot ovat välttämättömät suunniteltaessa eri hallintokuntien piirustusten luokitusjärjestelmän uusimista ja yhdenmukaistamista. Myös mikrofilmaustoimikunta tarvitsee tarkastuksessa kerättyjä tietoja karttojen ja piirustusten varmuus- ja käyttöfilmaustarpeen selvittämiseksi.

Kaupunginarkiston edustaja oli jäsenenä työryhmässä, joka vuositilintarkastajien huomautuksen johdosta laati esityksen maistraatin piirustusarkiston varmuusfilmauksesta.

Mikrofilmauksen yleistyessä on arkistolaitoksen piirissä pidetty välttämättömänä aikaansaada alaa koskevat standardisointimääräykset. Nämä ovat välttämättömät myös kaupungin kannalta, sillä laajempaan filmaukseen ei voida niiden puuttuessa ryhtyä. Valtionarkiston toimesta asetettiin mikrofilmaalain standardisointitoimikunta, jossa

ovat edustettuina mm. valtionarkisto, Suomen Standardisointiliitto ja Helsingin kaupunginarkisto. Kaupunginarkiston edustaja, ark.hoit. Teemu Aalto toimii toimikunnan sihteerinä.

Vuoden aikana suoritettujen tarkastusten johdosta annettiin menettelytapaohjeita arkistohoidossa, asiakirjojen säilytyksessä ja arkistoteknisissä kysymyksissä sairaala- ja terveyslautakunnille, kaupunkisuunnitteluvirastolle, maistraatille ja rakennustarkastusvirastolle sekä sähkölaitokselle ja metrotoimistolle. Arkistokaavat hyväksyttiin kiinteistöviraston asuntotuotantotoimistolle ja -toimikunnalle, sähkölaitoksen voimalaitosten suunnittelutoimistolle, tutkimustoimistolle ja uudisrakennusosastolle, satamalaitoksen nosturiosastolle ja Marian sairaalan taloustoimistolle.

Kaupunginarkisto on joutunut jatkuvasti puuttumaan papereita ja kirjoitustarvikkeita koskeviin kysymyksiin. Virastoille ja laitoksille ohjeita annettaessa on nojaututtu valtion viranomaisille papereista ja muista kirjoitustarvikkeista 11.9.1970 annettuun asetukseen, vaikka tämä asetusluontoisena ei sinänsä koske kaupungin virastoja ja laitoksia. On ilmeisesti välttämätöntä saada vastaavanlainen, kaikkia hallintokuntia sitova yleisohje myös kaupungille. Asetus voitaisiin joko hyväksyä sellaisenaan noudatettavaksi tai sitä voitaisiin soveltaa Helsingin kaupungin osalta eräin muutoksin. Erikoisen tärkeät ovat selvät ohjeet kirjoitustarvikkeita hankittaessa, koska markkinoilla esiintyvät tuotteet eivät läheskään aina täytä pysyvän arkistosäilytyksen niille asettamia vaatimuksia. Myös asiakirjoihin käytettävien papereiden laadussa on virastojen kesken suurta eroavaisuutta, vaikka on kysymys arkistoinnin kannalta samanarvoisista asiakirjoista. Siksi yleisohjeissa olisi selvästi erotettava pysyvästi säilytettävien asiakirjojen ja määräajan kuluttua hävitettävän aineiston käytettävälle paperille asettamat erilaiset laatuvaatimukset.

Arkistonhoidon ohjaukseen liittyy kiinteästi virastojen vastuunalaisten arkistonhoitajien koulutus. Kertomusvuonna seitsemän henkilöä suoritti kahden kuukauden pituisen arkistokurssin kaupunginarkistossa.

Joulukuun aikana pidettiin myös kahdet kaksipäiväiset asiakirjojen käsittelyn ja arkistoinnin kurssit. Osanottajia kurseille ilmoittautui kaikkiaan 170, heistä joulukuun kurseille voitiin ottaa vain 70, joten muiden kouluttaminen siirtyi seuraavan vuoden tammikuuhun. Kurssit järjestettiin yhteistoinnissa henkilöasiainkeskuksen koulutusosaston kanssa.

Runsaasta osanottajamäärästä päätellen tämänlaatuiset kurssit ovat tarpeelliset. Siihen viittaavat myös myönteiset kurssiarvostelut. Toisaalta näin laajamittainen kurssitoiminta on kaupunginarkiston omin luennoitsijavoimin toteutettuna melko raskas. Vastaisuudessa on suunniteltu järjestettäväksi vain parit vuotuiset kurssit, joihin osanottajat valitaan hallinnonhaaroittain.

Toiminta keskusarkistona ja tutkimuslaitoksena

Arkistojen säilytys ja hoito. Virastoista ja laitoksista asiakirjojaan siirsivät kaupungin arkistoon: Helsingin kaupungin elokuvatoimikunta, Helsingin verovirasto, huoltolautakunnan alaiset työtuvat, Kallion kansakoulu, kouluhammashoitolaite, kaupunginorkesteri, kaupunkisuunnitteluvirasto, kiinteistöviraston kaupunkimittausosasto, Outamon vastaanottokoti, rakennustarkastusvirasto, ruotsinkielisten kansakoulujen kanslia, sairaalavirasto, satamalaitos ja virkanimikekomitea.

Kaupungin sairaaloista ja hoitolaitoksista Auran sairaala sekä Kivelän, Malmin ja Marian sairaalat, tuberkuloositoimisto ja sukupuolitautilin poliklinikka siirsivät vuoden kuluessa sairauskertomuksiaan keskusarkistoon. Röntgenkuvia ei sen sijaan voitu

ottaa vastaan, koska niille varatut tilat ovat jo parin vuoden ajan olleet täynnä.

Lahjoituksena kaupunginarkisto sai vastaanottaa Helsingissä viime vuosisadan lopulta lähtien toimineen konepajan K. A. Wigg Oy:n arkiston. Sekä Waerland-yhdistys että Pitkäpaasi-Seura tallettivat arkistoasiakirjansa kaupunginarkistoon. Viimemainittuun tullaan myöhemmin liittämään arvokas valokuvakokoelma.

Kaikkiaan asiakirjoja otettiin vastaan 526 hyllymetriä, näistä sairaaloiden osuus oli 318 hyllymetriä, virastojen ja laitosten 196 ja yksityisten 12 hyllymetriä. Lisäksi rakennustarkastusvirasto talletti kaupunginarkistoon 120 filmattujen piirustustensa positiivirullaa.

Keskusarkistoon järjestettiin ja luetteloi-
ttiin vuoden aikana seuraavat arkistot: Auran sairaalan taloustoimisto, Piritan sairaala, sukupuolitautilin poliklinikka, Marian sairaalan kirurgisen poliklinikan potilaskortit, kaupunginarkiston virka-arkisto, maistraatin vanhimmat rakennuspiirustukset, Porthaninkadun apukoulu, Suomen Naisyhdistys ja K. A. Wigg Oy. Useihin aikaisemmin järjestettyihin ja luetteloi-
tuihin arkistoihin tuli lisäyksiä ja täydennyksiä, jotka sijoitettiin paikoilleen ja liitettiin luetteloihin.

Kaupunginarkistossa on tehty alustavia suunnitelmia painetun yleisluettelon laatimisesta keskusarkiston asiakirjoista. Tähän liittyen kirjoitettiin lyhyet, arkistonmuodostajan tehtäviä ja toimintaa selvittävät historiikit 15 virastosta ja laitoksesta. Historiikit auttavat arkistojen käyttäjiä ja tutkijoita perehtymään asiakirjoihin. Samaa tarkoitusta palvelee myös kaupunginvaltuuston painettujen asiakirjojen hakemistokortisto, jonka laatimisessa on päästy v:een 1954.

Kaupunginarkisto osallistui Maanmittausinsinöörien Liiton ja Tekniikan Museo säätiön Tekniikan Museossa 23.—29.3.1972 järjestämään näyttelyyn antamalla käytettäväksi maanmittaustoimintaa valaisevia asia-

kirjoja ja piirustuksia. Samoin kaupunginarkiston aineistoa oli esillä Akateemisen kirjakaupan Helsinki-päivän näyttelyssä.

Asiakirjojen säilytykseen liittyy kiinteästi voittuneen aineiston korjaus. Vuoden alussa voitiin myös kaupunginarkistossa ryhtyä asiakirjojen restaurointiin ja konservointiin, mitä ennen on suoritettu vain valtionarkistossa ja yliopiston kirjastossa. Kaupungin vanhimmat erioikeuskirjat, niiden joukossa v:n 1569 privilegio, käytiin läpi lehti lehdeksi ja sidottiin kokonaan uudelleen. Kaikkiaan ennätettiin korjata 190 karttaa ja piirustusta sekä 430 lehteä asiakirjoja. Voittuneita piirustuksia ja asiakirjoja on kaupungin eri virastoissa ja laitoksissa, etenkin maistraatissa, mutta tässä vaiheessa ei kaupunginarkistolla ole käytettävissä riittävästi työvoimaa huolehtiakseen myös niiden korjaamisesta.

Käyttöpalvelu

Asiakaskäyntejä oli vuoden aikana 676, näistä tuli ulkomaalaisten tutkijoiden osalle 6 käyntiä. Tutkijoita varten otettiin esille 2 393 asiakirjajaksikköä. Asiakirjoihin perustuvia selvityksiä ja tiedusteluja käsiteltiin 320. Virastoille ja laitoksille lainattiin 193 ja sairaaloille 3 743 asiakirjajaksikköä. Sairaaloitten asiakirjoista annettiin 735 selvitystä ja tutkijain käyttöön otettiin 739 asiakirjajaksikköä.

Diaarioituja kirjeitä oli 348, toimituskirjoja annettiin 90 ja valokopioita asiakirjoista 794.

Kirjasto

Kaupunginarkiston vaatimattomissa puitteissa alkaneen käsikirjaston merkitys on jatkuvasti kasvanut. Määrärahojen niukuuden takia on tosin uudishankintojen määrä pysytellyt melko pienenä ollen vuosittain n. 20—30 teosta sekä 14 lehti- ja aikakausjulkaisua. Hankinnoissa on keskitytty arkisto-

alan ammattikirjallisuuteen sekä Helsingin historiaa ja kehitystä valaiseviin teoksiin. Pohjoismaisten arkistolaitosten kanssa solmittujen vaihtosuhteiden ansiosta on onnistuttu kartuttamaan siellä runsaasti julkaistua, arkistoalaa ja siihen liittyviä erikoisaloja koskevaa kirjallisuutta. Tällä hetkellä käsikirjasto kaksoiskappaleinen käsittää 22 000 sidosta ja nidosta. Kertomusvuonna merkittiin hankintaluetteloon 568 yksikköä, joista pääosa oli saatu lahjoituksina tai vaihdettu kaksoiskappaleisiin.

Kirjasto muodostaa nykyään jo tärkeän osan keskusarkiston käyttöpalvelussa. Tutkijoita varten otettiin esiin 727 teosta. Kunnallisista julkaisuista on muutamia kaksois-sarjoja, joita on annettu lainaksi kaupungin virastojen ja laitosten historiikkien sekä laajempien historiateosten, kuten esim. kaupunginvaltuuston historia, kirjoittajille.

Tietopalvelun tehostamiseksi on ryhdytty laatimaan kaupunginarkistossa olevista Helsingin koskevista teoksista yksityiskohtaista asiahakemistoa.

Johtosäännön mukaan kaupunginarkiston yhtenä tehtävänä on hoitaa ja täydentää arkistotieteellistä ja Helsingin historiaa valaisevaa kirjallisuutta. Vuosittain käytettävissä olevat määrärahat, n. 700 mk, rajoittavat kuitenkin huomattavasti mahdollisuuksia, etenkin kun runsas 1/3 niistä menee välttämättömien ammattilehtien tilaamiseen.

Tulot ja menot

Kaupunginarkiston tulot olivat 316 mk, joista 105 mk oli sairausvakuutuslaitostelta saatuja päiväraha- ja sosiaalivakuutusmaksukorvauksia sekä 211 mk annetuista toimituskirjoista perittyjä lunastusmaksuja.

Kaupunginarkiston menot olivat 643 184 mk. Kaupunginhallitus myönsi lisäksi yleisistä käyttövaroistaan kalustohankintoja varten 14 650 mk.